

УДК 330.101

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V25\(2021\)-09](https://doi.org/10.31521/modecon.V25(2021)-09)

Джеджула В. В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна

ORCID: 0000-0002-2740-0771

e-mail: djedjulavv@gmail.com

Єпіфанова І. Ю., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна

ORCID: 0000-0002-0391-9026

e-mail: epifanovairene@gmail.com

Гуменюк В. С., аспірантка кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна

ORCID: 0000-0001-5062-9059

e-mail: viktoriia.humeniuk1@gmail.com

Прибутковість підприємств машинобудівної промисловості України як показник ефективності їх функціонування

Анотація. У статті досліджено прибутковість діяльності підприємств машинобудівної промисловості України протягом 2010-2019 років. Обґрунтовано її провідну роль у формуванні науково-технічного прогресу країни та потенціалу розвитку інших секторів економіки. Представлено структуру чистого прибутку підприємств машинобудівної галузі. Здійснено детальний аналіз динаміки кожного з секторів промисловості. Проаналізовано ефективність діяльності господарських одиниць машинобудування. Показано динаміку рентабельності діяльності підприємств машинобудування України протягом десяти років. Виділено основні недоліки та проблеми сучасного розвитку машинобудування в Україні.

Ключові слова: прибуток; рентабельність; прибутковість; машинобудівна промисловість; ефективність діяльності.

Dzhedzhula Viacheslav, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance and Innovative Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine

Yepifanova Iryna, Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Finance and Innovative Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine

Humeniuk Viktoriia, postgraduate (Economics), Department of Finance and Innovative Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine

Profitability of the Machine-Building Industry Enterprises of Ukraine as an Indicator of Functioning Efficiency

Abstract. Introduction. In modern economic researches, scientists emphasize that one of the priority factors that determine the quality of economic growth of any country is the advanced development of innovation sectors of economic activity and industries, and, above all, machine building. In Ukraine, machine building is traditionally called the driver of Ukrainian economy development. The structure of machine-building includes the production of machinery, the production of electrical, electronic and optical equipment, and the production of vehicles. Now, enterprises of the machine-building industry need to constantly monitor the state of profitability. After all, profit not only reflects the end result of the business, but also determining the efficiency of enterprises functioning.

Purpose. The profitability trend analysis of machine-building enterprises in Ukraine is considered as the main objective of the current research.

Results. The net profit received by machine-building enterprises increased almost 4 times. In 2019 the profit rate was 19852119.3 thousand UAH, which is 15647263.4 thousand UAH more than in 2010. Moreover, the share of enterprises that made a profit increased by 17% and amounted to 75.3%. The structure of financial results of machine-building enterprises show, that the largest share of profits came from the production of vehicles and equipment - 31% and 27%, respectively. Almost 20% of the industry's profit comes from the production of vehicles, trailers and semi-trailers. Enterprises that produce electrical equipment produce 15% of the total profit of the machine-building complex. The smallest part is made up of business engaged in the production of computers, electronic and optical products - only 9%.

Conclusions. In order to increase the efficiency of machine-building enterprises of Ukraine, it is advisable to implement the following measures: to form an effective functional structure of the organization of enterprises; to use economically effective levers of influence on functioning and management of a machine-building complex in the conditions of unstable social processes;

Стаття надійшла до редакції: 08.01.2021

Received: 08 January 2021

to improve the territorial organization of the machine-building complex; to subsidize interest rates on loans obtained for the purpose of technical re-equipment of enterprises.

Keywords: profit; profitability; machine-building industry; efficiency of activity.

JEL Classification: C12; C14; C18.

Постановка проблеми. Машинобудівна промисловість України є однією з найважливіших ланок високотехнологічної промисловості, тому потребує особливої уваги. Вона є єдиною галуззю промисловості, яка забезпечує впровадження досягнень науково-технологічного прогресу в усі інші сектори економіки. Для здійснення ефективного управління машинобудівним комплексом необхідно визначити проблемні аспекти розвитку галузі і, відповідно, їх нівелювання. Рівень прогресу машинобудування як основи реального сектору економіки фактично визначає місце країни у світі, є індикатором її економічного зростання та стимулює розвиток та зміцнення національної економіки. На сучасному етапі підприємствам машинобудівної промисловості необхідно постійно здійснювати моніторинг прибутковості. Адже прибуток не тільки відображає кінцевий результат діяльності господарської одиниці, але і є основою для визначення ефективності функціонування підприємств загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість вчених досліджувала питання економічного стану та ефективного функціонування підприємств машинобудівної промисловості. Зокрема, варто відзначити праці С. Чернобровкіної [2], Д. Зиз [4], Н. Пігуля [7], Д. Черкаса [8], А. Лужецького [9], Т. Сак [10].

Формування цілей дослідження. Мета статті полягає в здійсненні комплексного аналізу прибутковості підприємств машинобудівної промисловості України та визначенні основних проблем сучасного розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переважна більшість передових країн світу фундаментальною умовою формування потенціалу

розвитку країни та технологічного прогресу вбачає у потужному промисловому секторі.

Машинобудування – одна з найбільш пріоритетних і важливих галузей української промисловості, не зважаючи на значне скорочення виробництва протягом останніх десятиліть. Хоча цей сектор вже може й не бути ключовим джерелом масштабного збільшення кількості робочих місць (яким стає сфера послуг), він усе ще залишається критичним чинником зайнятості населення, продуктивності праці, інновацій та торгівлі. Це забезпечується за рахунок інших секторів економіки, споживання населенням країни продукції промисловості (техніки, обладнання, інструментів), транспортних засобів, товарів для дому (автомобілі, пральні машини, холодильники тощо). Динаміка машинобудівного комплексу суттєво впливає на загальний стан економіки країни [1].

Машинобудування є дуже вразливим в умовах економічної кризи через складне наукомістке виробництво, тривалий технологічний цикл та глибоку інтеграцію і виробничу кооперацію з іншими підприємствами різних країн. Крім того, продукцією машинобудування є основні засоби виробництва, які за кризових умов оновлюються, а оплачуються за залишковим принципом [2].

Для кожного машинобудівного підприємства вкрай важливим стає забезпечення дедалі більших темпів його прибутковості. Задля оцінювання прибутковості машинобудівної промисловості, перш за все, проведемо аналіз чистого прибутку підприємств галузі. Загалом чистий прибуток, який отримували машинобудівні підприємства, зріс майже у 4 рази. З'ясовано, що у 2019 р. показник прибутку складав 19852119,3 тис. грн, що на 15647263,4 тис. грн більше у порівнянні з 2010 роком. Частка підприємств, які отримали прибуток, зросла на 17% і складала 75,3% (у порівнянні з 2010 р. – 58,2%).

Таблиця 1 Чистий прибуток підприємств машинобудівної промисловості України

Рік	Чистий прибуток, тис. грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат, тис. грн	у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат, тис. грн
2010	4204855,9	58,2	7271356,7	41,8	3066500,8
2011	10639609,3	65,6	13111962,2	34,4	2472352,9
2012	9268741,4	65,2	12468584	34,8	3199842,6
2013	2768551,8	64,2	7178772,3	35,8	4410220,5
2014	-22380194,2	63,7	7622242,2	36,3	30002436,4
2015	-15373950,7	74	12946409,7	26	28320360,4
2016	-732211,9	76,9	11773683,5	23,1	12505895,4
2017	6119736,2	77,4	15602316,2	22,6	9482580
2018	7505295,5	76,7	19095919,9	23,3	11590624,4
2019	19852119,3	75,3	24388680,2	24,7	4536560,9
Зміна	15647263,4	17,1	17117323,5	-17,1	1470060,1
Приріст,%	372,1	29,4	235,4	-40,9	47,9

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Динаміка прибутку, який одержали підприємства, була досить мінливою. У 2014 р. підприємства машинобудівної галузі України опинились у найгіршій ситуації та отримали 22380194,2 тис. грн збитку. Такий результат є наслідком світової фінансової кризи та внутрішніх проблем, пов'язаних з воєнними діями на Сході країни. Наступних два роки галузь все ще отримувала значні збитки, однак у 2017 р. рівень чистого прибутку набув позитивного значення.

У структурі фінансових результатів машинобудівних підприємств у 2019 р. найбільшу

частку прибутку отримано від виробництва транспортних засобів та устаткування – 31% та 27% відповідно (рис. 1.). Майже 20% прибутку галузі отримується з виробництва автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів. Підприємства, які виробляють електричне устаткування, продукують 15% загального прибутку машинобудівного комплексу. Найменшу частину становлять господарські одиниці, що займаються виробництвом комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – лише 9%.

Рисунок 1 – Структура чистого прибутку підприємств машинобудівної промисловості України у 2019 р., відсотків

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Виробництво транспортних засобів, що містить будівництво суден і човнів, виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу, повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування, військових транспортних засобів приносило найбільшу частину прибутку для усього машинобудівного комплексу. Характер змін прибутку цього сектору має нерівномірний та стрибкоподібний характер (рис.2.). Необхідно зазначити, що 2011-2012 роки були найбільш прибутковими, адже було отримано 7525939,3 тис. грн та 6903944,9 тис. грн чистого прибутку відповідно. Як і в цілому по країні, у машинобудівній промисловості України у 2014 році в секторі виробництва транспортних засобів відбувається різке падіння доходу, причому отримано найбільше збитків у порівнянні з іншими секторами – 6434981,4 тис. гривень. Наступні роки характеризуються позитивною динамікою і вже з 2017 р. показник набув позитивного значення. У 2019 р. підприємства отримали 6208340,4 тис. гривень чистого прибутку.

Фінансовий результат від підприємств, що виробляють машини і устаткування н.в.і.у., складає наступну частку доходу машинобудівної галузі. Він охоплює виробництво машин і устаткування загального призначення, виробництво машин і

устаткування для сільського та лісового господарства, виробництво металообробних машин і верстатів. Не враховуючи 2014-2015 роки (у 2014 р. збиток становив 4425695,6 тис. грн) чистий прибуток сектору мав досить стабільні показники, на рівні 1000810,2 тис. грн у 2010 році та 806580,8 тис. грн у 2018 р.. Наступного року спостерігається стрімке зростання прибутку, а саме отримано 5250404,2 тис. грн.

Виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів у 2019 році приносить 18% чистого прибутку промисловості машинобудування – 3634284,2 тис. грн (найбільша частина надходить з виробництва вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів). Однак, всі попередні роки (за виключенням 2011 року - 254117,4 тис. грн. прибутку) підприємства цього сектору отримували збитки. Найгіршим стан підприємств був у 2014 році – збитки становили 5066511,4 тис. грн.

Підприємства, що виробляють електричне устаткування, охоплюють виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільної та контрольної апаратури, виробництво батарей і акумуляторів, виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв а також виробництво електричного освітлювального устаткування. Динаміка чистого прибутку сектору була

мінливо. Найбільше збитків отримано у 2014 та 2015 роках, відповідно - 4693920,4 тис. грн та 4391708,2 тис. грн, а найбільш успішною діяльністю була у 2012 р. 1125789,1 тис. грн та 2018 р. 3867193,0 тис. грн.

Майже 10% у структурі чистого прибутку становлять підприємства з виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, що основним чином забезпечується з виробництва комп'ютерів і периферійного устаткування та виробництва

інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації; виробництва годинників. Загалом динаміка приросту чистого прибутку була позитивною, за виключенням 2014 р. (отримано 1759085,4 тис. грн збитку). Починаючи з 2015 р. відбувається стабільне підвищення прибутку від 585423,8 тис. грн, до 2129983,9 тис. грн у 2018 р. Наступного року відбулось незначне зменшення на 10%, а саме до 1864842,1 тис. грн.

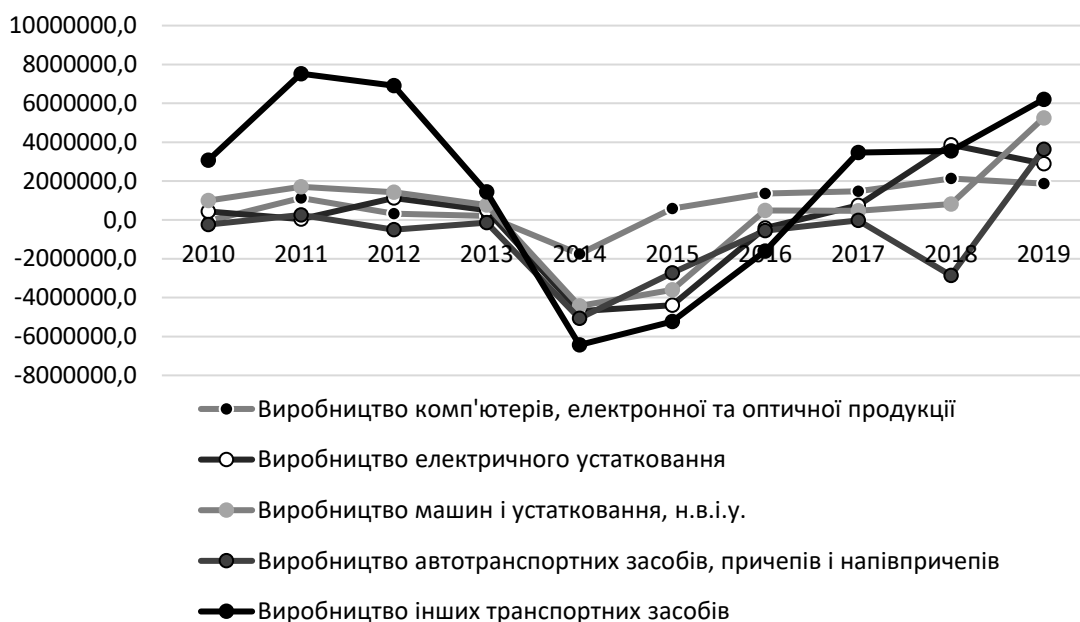

Рисунок 2 – Чистий прибуток (збиток) підприємств машинобудівної промисловості, тис. грн

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Найбільш вагомим негативним фактором впливу на фінансові результати підприємств машинобудування є падіння світових цін на сировинні товари та метал, що призвело до скорочення інвестиційних програм металургійних, хімічних та гірничих підприємств, які є основними споживачами продукції важкого машинобудування. Погіршення умов кредитування негативно вплинуло на підприємства машинобудівної галузі шляхом зменшення доступності коштів для інвестицій в технологічне обладнання підприємств, а також інвестиційні можливості споживачів машинобудівної продукції, що призвело до зменшення попиту на продукцію [4].

Наступним елементом аналізу є дослідження рентабельності підприємства. Рентабельність дає уявлення про достатність прибутку порівняно з іншими

окремими величинами, що впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства [5].

Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів, а рентабельність є одним із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва. Вона безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку, показує ефективність діяльності підприємств різних форм власності та характеризує інтенсивність їх роботи. Це відносний показник, який має властивість порівняння. Рентабельність характеризує ступінь дохідності, вигідності, прибутковості [6].

Тому для оцінювання рівня ефективності діяльності підприємств машинобудівної промисловості на рис. 3 представлено динаміку показника рентабельності діяльності підприємств промисловості.

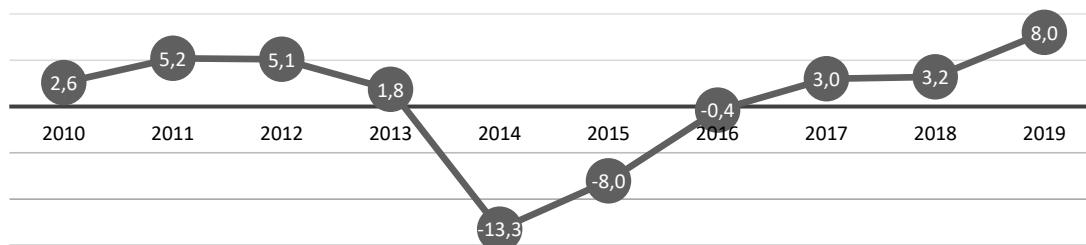

Рисунок 3 – Рентабельність діяльності підприємств машинобудівної галузі України, %

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Зважаючи на мінливі показники чистого прибутку, отриманого підприємствами, рентабельність їх діяльності теж зазнавала змін. Показник рентабельності в період з 2010 р. до 2013 р. коливався в межах 2-5%. У 2014 р. відбулось різке падіння рентабельності до -13,3%. Протягом наступних двох років показник покращувався, хоч все ще був від'ємним. У 2017-2018 рр. рентабельність складала 3%, а у 2019 році зросла до 8%.

Серед основних проблем сучасного розвитку машинобудування в Україні можна виділити наступні [7-9]:

– застарілість основних засобів на підприємствах, що негативно впливає на конкурентоспроможність, якість та собівартість машинобудівної продукції;

– недостатній рівень платоспроможності товаровиробників, що негативно впливає на фінансово-економічний стан підприємств машинобудування;

– обмежений внутрішній попит на вітчизняну продукцію;

– низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств;

– значну залежність вітчизняних підприємств від постачань вузлів, деталей та комплектуючих виробів з інших країн;

– неефективну політику держави щодо діяльності монополістів і посередників, що приводить до підвищення вартості матеріалів, енергоресурсів.

З огляду на важливу роль машинобудування для економіки України, до кола основних завдань його розвитку слід віднести усунення виявлених причин кризового стану. З цієї метою, необхідне комплексне антикризове управління, що передбачатиме заходи як

на рівні підприємств, так і на державному рівні. На рівні господарської одиниці ці заходи повинні включати, насамперед, обґрунтування чіткої антикризової стратегії, спрямованої на розвиток стратегічного потенціалу машинобудівних підприємств, забезпечення їхньої конкурентоспроможності. Не менш важливою є дієва державна політика підтримки машинобудування, основними напрямками якої мають стати: пільгове фінансування та кредитування, стимулювання інноваційної діяльності та підтримка розвитку інноваційно-активних машинобудівних підприємств [10].

Висновки. Підприємства машинобудівної галузі є двигуном економіки країни, її основною рушійною силою, що покращує стан науково-технічного потенціалу країни та її місце у глобальному конкурентному середовищі в світі та міжнародному поділі праці, тому для кожного машинобудівного підприємства вкрай важливим стає забезпечення зростаючих темпів його прибутковості. Загалом чистий прибуток, що отримували машинобудівні підприємства в період з 2010 по 2019 роки, зріс майже у 4 рази. При чому частина підприємств які отримали прибуток зросла на 17% і складала 75,3% (у порівнянні з 2010 р. – 58,2%). Зважаючи на мінливі показники чистого прибутку, рентабельність діяльності підприємств мала таку ж тенденцію. У 2014 році спостерігалось стрімке падіння показника до -13,3%, і тільки у 2017 році рентабельність набула позитивного значення. А вже у 2019 році складала 8%, що однозначно свідчить про настання позитивних змін у діяльності підприємств машинобудівної промисловості України.

Література:

1. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Гуменюк В. С. Стан та перспективи розвитку машинобудівної промисловості України. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 2. С. 270-275.
2. Чернобровкіна С. В. Аналіз діяльності машинобудівної галузі України. *Modern Economics*. 2019. № 14(2019). С. 290-295. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V14\(2019\)-45](https://doi.org/10.31521/modecon.V14(2019)-45) (дата звернення: 01.12.2020).
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2020).
4. Зиз Д.О. Основні тенденції функціонування та передумови розвитку підприємств машинобудування. *Економічний вісник*. 2020. №2. С.193-201 URL: <https://doi.org/10.33271/ev/70.193> (дата звернення: 01.12.2020).
5. Єпіфанова І. Ю., Гуменюк В. С. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 189-192. URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 01.12.2020).

6. Єпіфанова І. Ю., Гуменюк В. С. Методика оцінювання прибутковості підприємства. *Економіка та суспільство*. 2017. №12. С. 251-254. URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 01.12.2020).
7. Пігуль Н. Г., Пігуль Є. І. Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України. *Економіка та суспільство*. 2018. № 15. URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 01.12.2020).
8. Черкас Д. М. PEST- і SWOT-аналіз діяльності промислових підприємств України (на прикладі машинобудування). *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2017. Т. 22. Вип. 3. С. 103-106.
9. Лужецький А. І. Діагностика зовнішнього середовища машинобудівних підприємств України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 121-123.
10. Сак Т. В. Діагностика причин кризи машинобудівних підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 604–611 URL: <http://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 01.12.2020).

References:

1. Dzhedzhula, V., Yepifanova, I. & Humeniuk, V. (2020). State and prospects of development of the machine-building industry of Ukraine, *Visnyk Khmelnytskyj Kogho nacionaljnogho universytetu. Serija "Ekonomichni nauky"*, 2, 270-275 [in Ukrainian].
2. Chernobrovkina, S. (2019). Analysis of the activity of the machine-building industry in Ukraine. *Modern economics*, 14, 290-295. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.v14\(2019\)-45](https://doi.org/10.31521/modecon.v14(2019)-45) [in Ukrainian].
3. State Statistics Service of Ukraine (2019). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Zyz, D. O. (2020). Main trends and prerequisites for the development of machine building enterprises. *Ekonomichnyj visnyk*, 2, 193-201 Retrieved from: <https://doi.org/10.33271/ev/70.193> [in Ukrainian].
5. Yepifanova, I. Yu. & Gumenyuk, V. S. (2016). Profitability of the enterprise: modern approaches to the definition of the essence. *Ekonomika ta suspilstvo*, 3, 189-192. Retrieved from: <http://economyandsociety.in.ua> [in Ukrainian].
6. Yepifanova, I. Yu. & Gumenyuk, V. S. (2017). Methodology of estimating the profitability of an enterprise. *Ekonomika ta suspilstvo*. 12. 251-254. Retrieved from: <http://economyandsociety.in.ua> [in Ukrainian].
7. Pihul', N. H. & Pihul', Ye. I. (2018). Current state and prospects of development of the machine-building complex of Ukraine. *Ekonomika ta Suspilstvo*, 15, 444–449. Retrieved from: <http://economyandsociety.in.ua> [in Ukrainian].
8. Cherkas, D. M. (2017). Pest- and SWOT-analysis of industrial enterprises of Ukraine (on the example of mechanical engineering). *Visnyk Odesjckogho nacionaljnogho universytetu. Serija: Ekonomika*, 22, 103-106. Doi: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2017_22_3_22. [in Ukrainian].
9. Luzhecjkyj, A. I. (2015) Diagnostic of the environmental of engineering enterprises of Ukraine. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Serija : Ekonomika i menedzhment*, 11, 121-123. [in Ukrainian].
10. Sak, T. V. (2018). Diagnostics of the causes of machine-building enterprises crisis in Ukraine. *Ekonomika ta suspilstvo*, 19, 604-611. Retrieved from: <http://economyandsociety.in.ua> [in Ukrainian].

